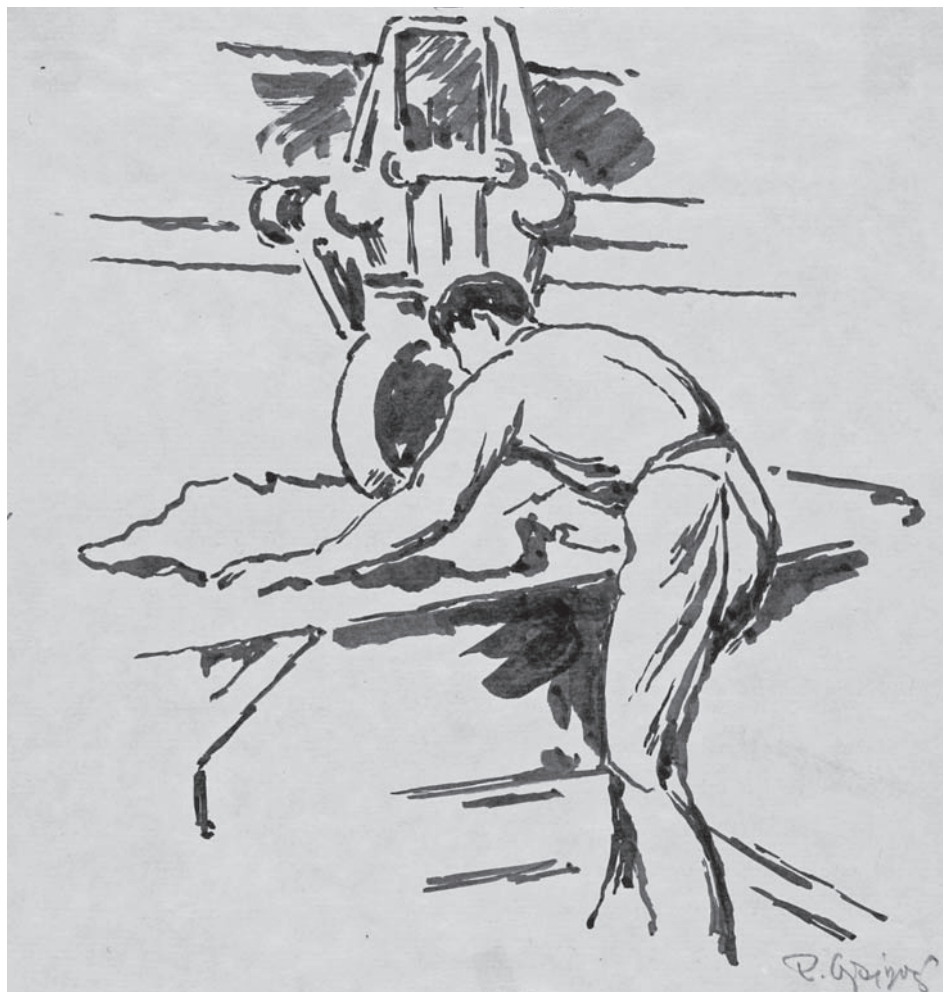
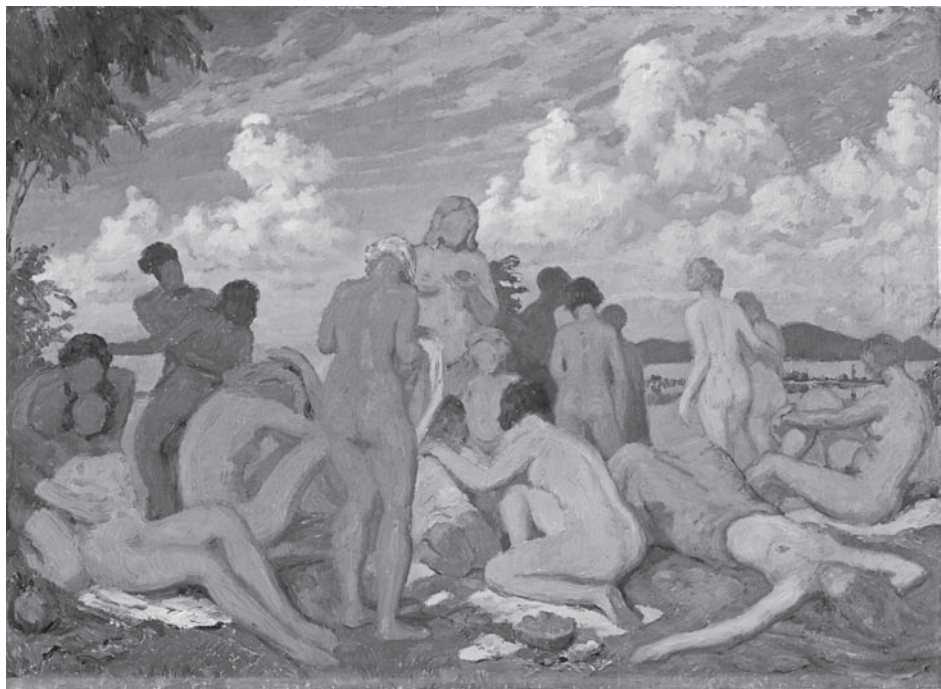

Tomáš Mikulaščík
Rudolf Gajdoš a Zlín

Zlínská stopa akademického malíře Rudolfa Gajdoše (26. 1. 1908 Měřín – 7. 10. 1975 Valtice) je stále živá a v souvislosti s kulturními aktivitami Baťovského koncernu opakovaně znovu „objevovaná“. Jeho význam je v jistém smyslu konstituující a dosud ne zcela doceněn – stál u zrodu zlínských salónů a tím dal základ pro pozdější vznik zlínské galerie. I když při vzniku a rozvoji firemní umělecké sbírky hrály roli také mnohé jiné okolnosti, které mladý malíř nemohl ovlivnit, lze jeho přínos pokládat za zásadní. Stál rovněž u zrodu Školy umění, na níž také vyučoval. Třetí zásadní, avšak méně často připomínaný přínos je v jeho podílu na firemních aktivitách směřujících k smysluplnému využití volného času pracovníků a obyvatel města. V rámci Studijního ústavu vyučoval malířským disciplínám a pro zájemce ze Školy i mimo ni vedl večerní kurz aktu. Vezměme to však popořádku.

Z koželužen, kresba tuší, papír 206×185 mm, vpravo dole: R. Gajdoš (foto Rudolf Červenka, KGVUZ)

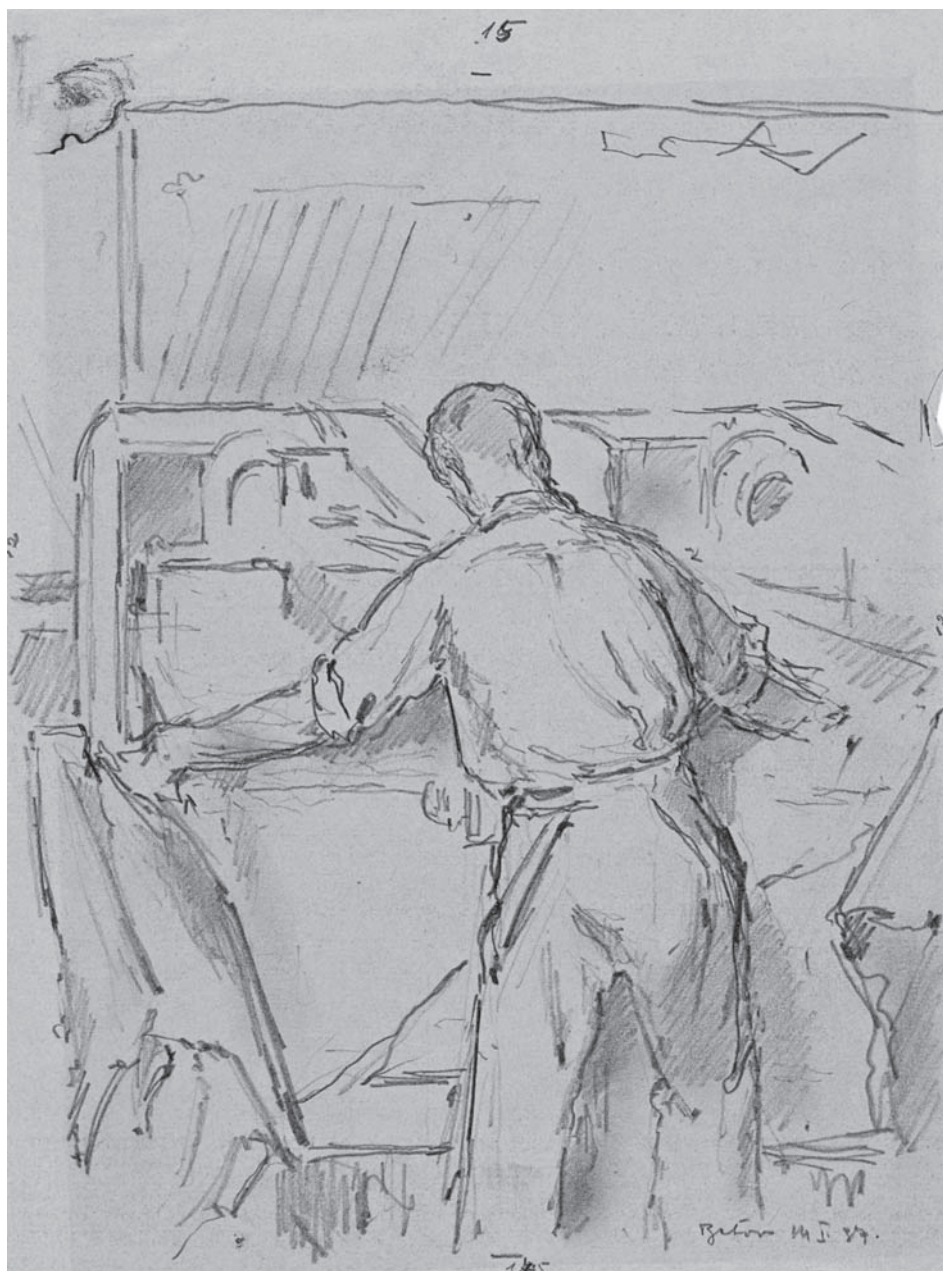
Skica k Létu, cca 1936, olej, plátno, 50×69 cm, vlevo dole: R. Gajdoš (foto Rudolf Červenka, KGVUZ)

Rudolf Gajdoš se narodil na Českomoravské vysočině, v Měříně u Velkého Meziříčí, kde byl jeho otec poštmistrem. Rod však, jak je zřejmé i z příjmení, pochází z jižní Moravy a rodina se skutečně v roce 1919 vrátila zpět na Podluží do Lednice. Gajdoš studoval na gymnáziu v Břeclavi a poté (1928–1929) na Vysokém učení technickém v Brně, fakultě architektury, u prof. Františka Hlavici. V roce 1929 přešel na Akademii výtvarných umění v Praze, kde se stal žákem školy figurální malby prof. Maxe Švabinského.

Studentem byl velmi úspěšným – obdržel cenu AVU a svá studia završil čestným sedmým rokem. Možná i proto, že byl velmi cílevědomý, zvyklý se o sebe postarat už od patnácti let, kdy mu zemřel otec (1923) a on nemohl a ani nechtěl zatěžovat matku finančními požadavky. Roční státní stipendium mu nestačilo ani na úhradu měsíčního nájemného jeho pražského ateliéru, a tak pokud chtěl navštěvovat kromě školy ještě koncerty, musel si uložit přísnou kázeň a dobrovolně dodržovat pevný pracovní řád. Přesně takové lidi vyhledávala firma Baťa – mladé, nejlépe úspěšné absolventy, nezátížené pracovními návyky a zlozvyky z jiných firem, ale pracovitě a schopně dobře vyřešit alespoň své záležitosti.

V roce 1936 se Rudolf Gajdoš stal výtvarným poradcem firmy Baťa. Když přišel do Zlína, musel se seznámit se všemi provozy formou nástupní praxe, která byla povinná pro všechny nové zaměstnance, stejně jako nástupní vzdělávání – v jeho případě kurz účetnictví. Dostal také vázaný vklad: bylo mu zřízeno podnikové konto, na kterém byla (předem) uložena relativně vysoká částka, s níž nemohl disponovat, kterou však ručil za případné škody, pokud by je svou činností způsobil.

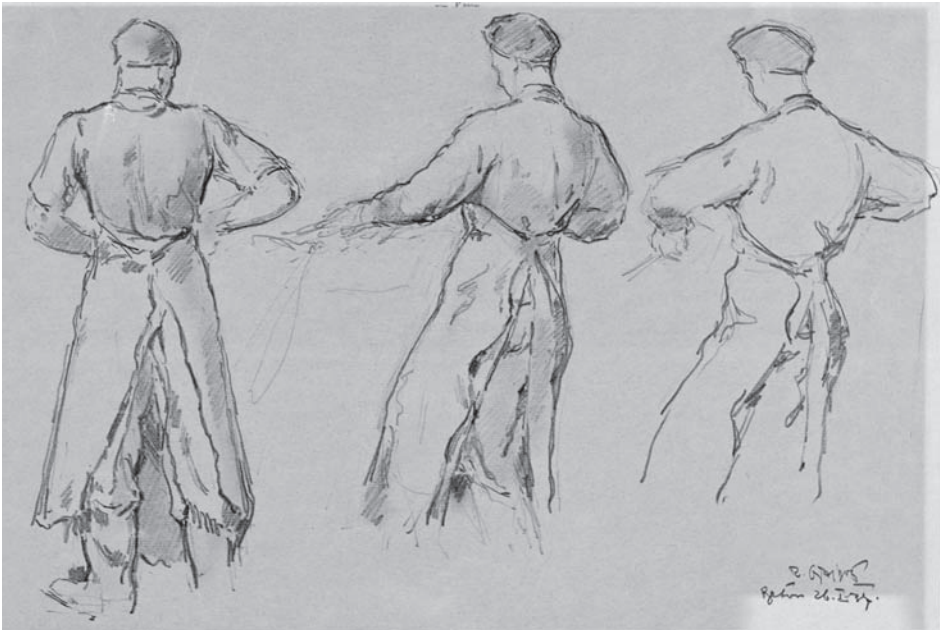
Zřízením nezvyklé funkce uměleckého poradce sledoval Jan Antonín Baťa a vedení firmy zcela konkrétní cíl – zlepšení kulturního obrazu firmy i posílení kulturních aktivit ve městě. Dalším podnětem byla péče o prakticky celoživotní vzdělávání zaměstnanců, o zlepšení jejich všeobecné orientace v kultuře, a tak (zatím nevysloveně) i snaha o zlepšení designu výrobků, obalů i reklamy. Velmi významné byly rovněž aspekty reprezentativní.

Z koželužen III, kresba tužkou, papír, 273×219 mm, vpravo dole: Baťov 14. 1. 37 (foto Rudolf Červenka, KGVUZ)

Ve firemních prostorách se nalézala celá řada uměleckých děl, firma stavěla a zařizovala stále nové budovy, nejen tovární provozy. V přesně běžícím soukolí výrobních, prodejních, vzdělávacích a rekreačních aktivit se nacházela nesystémová oblast, kterou bylo třeba začlenit a využít ve prospěch firmy a osobního růstu jejích spolupracovníků (jak své zaměstnance nazýval Tomáš Baťa).

Z kořeluzen, kresba tuřkou, papír, 262×398 mm, vpravo dole: R. Gajdoř Bařov 26. I. 37 (foto Rudolf řervenka, KGVUZ)

V době Gajdořova příchodu do Zlína už tři roky uzavřela park mezi stoupajícím dvojřadem budov internátů, tvořených Domovy pro mladé ženy po jedné straně a Domovy pro mladé muže po druhé, velkolepá, patnáct metrů vysoká vitřína – Památník Tomáše Bati. V této skeletové, prosklené budově architekt F. L. Gahura opět tak samozřejmě zopakoval svůj modul rozestupu mezi nosnými sloupy (6,15 × 6,15 metrů), který se stal typizovanou konstrukční formou Zlína. Jedinou zřetelnou horizontálou budovy byla pouze linie střechy. Památník byl také muzejním zařizením, a to na dnešní poměry s nezvykle vysokou návštěvností, a vcelku přirozeně se stal i kulturním centrem Zlína. Je tedy pochopitelné, že když bylo v lednu 1934 rozhodnuto o zřícení Studijního ústavu, byly jeho zamýřlené prostory plánovány do blízkosti Památníku, ba přímo na něj navazovaly. Projekt byl bařovský velkorosý – po obou stranách měly stát celkem čtyři budovy ústavu, první a druhá na stejné stavební čáře, třetí a čtvrtá s přiměřeným odstupem nad nimi, a všechny čtyři měly být nadzemními prosklenými koridory propojeny s Památníkem.

Podstatnější než forma však byla náplň činnosti Studijního ústavu: svým návštěvníkům měl poskytnout možnost dalšího vzdělávání, příležitost rozvíjet své vlohy, měl být místem, kde mohli smysluplně trávit svůj volný čas. Byla to nadčasově aktuální kombinace experimentální školy a interaktivního muzea. Původní záměr – volně přístupné muzeum, či spíše rozsáhle vybavený a žákům volně přístupný školní kabinet, který by dokumentoval rozvoj vědy, techniky i společnosti až po nejnovější poznatky, byl v průběhu příprav a zpracovávání návrhu postupně měněn, dotvářen a doplňován. Nakonec došli zpracovatelé návrhu (učitelé S. Vřána, A. Grác a J. Vořoust a arch. F. Kadlec) ke čtyřem stupňům či úrovním podle dosaženého vzdělání zaměstnance (zjednodušeně: 1. – obecná škola, 2. – měřtánská škola, 3. – určitý stupeň předběžného vzdělání, 4. – případní zájemci z řad absolventů vysokých škol). Stejně tak byly naplánovány čtyři budovy s čtyřmi oblastmi činnosti: první budova (tehdy v roce 1934 již rozestavěný Studijní ústav I) měla být věnována technice a technologii, další pak přírodním vědám, duchovním (společenským) vědám a umění. Zatím však sídlil Studijní ústav – tehdy se jmenoval Technologický ústav – v provizoriu internátu pro mladé muže.

U štěpacího stroje II, kresba tužkou, papír, 280×434 mm, vpravo dole: R. Gajdoš 37 (foto Rudolf Červenka, KGVUZ)

Když tedy Rudolf Gajdoš přišel do Zlína, prakticky finišovaly přípravy na otevření novostavby Studijního ústavu I. Původní záměr byl zkoncentrován do této rozsáhlé budovy, i tak se však jej nepodařilo zcela splnit. Program předpokládal, že přízemí bude věnováno exaktním vědám, první patro úvodu do přírodních věd, druhé fyzice, třetí chemii a chemické technologii, čtvrté geologii a páté zlínskému regionu. Vzhledem k tomu, že se nepodařilo naplnit přírodovědecké, chemické a geologické oddělení, byla dvě podlaží budovy určena pro zřízení umělecké galerie, již měl dát formu právě nedávno přijatý umělecký poradce. K tomuto účelu poskytl Jan Antonín Baťa své i firemní sbírky. Gajdoš však zjistil, že sbírka je příliš různorodá, ne vždy kvalitní a vlastně nedostačující. Navrhl tedy, aby místo stálé galerie byla ve Studijním ústavu instalována výstava soudobého československého umění. Dále navrhoval – nesporně pod zorným úhlem své pařížské zkušenosti, aby se tyto přehlídky pravidelně opakovaly a aby na nich byla zakupována umělecká díla, která by se stala základem fondu příští zlínské galerie.

Během dvou měsíců byl 1. zlínský salon připraven, a když byl 26. dubna 1936 Studijní ústav otevřen, stala se vernisáž salonu druhým zlatým hřebem téměř šokujícího otevření této Baťovy „lidové univerzity“. Na „neutrální“ půdě Zlína se podařilo překonat různé spolkové třenice a ve čtyřech stech exponátů od asi dvou stovek autorů byly zastoupeny všechny tendence soudobého umění. Vystavovali členové SVU Mánes, Umělecké besedy, brněnské Skupiny výtvarných umělců, Klubu výtvarných umělců Aleš, bratislavské skupiny Umělecké besedy, členové dalších spolků i mnoho umělců stojících mimo (jak s pýchou uvádí tehdejší časopis Zlín). Salony byly velmi úspěšné, zhlédly je vždy desítky tisíc návštěvníků a značná část vystavených prací byla také prodána. I zde se projevilo, že Zlín byl mezi válkami nejbohatším městem v republice. Také firma, v souladu s Gajdošovým návrhem, systematicky zakupovala kvalitní umělecká díla, z nichž většina je dnes součástí sbírek Krajské galerie výtvarného umění. Tvoří základ oceňovaného konvolutu českého a slovenského umění, sbírky, která v harmonickém kontrastu dokumentuje meziválečný rozvoj československé kultury.

Bagr, cca 1939, olej, plátno, 120×200 cm, nesignováno (foto Rudolf Červenka, KGVUZ)

Zlínské salony byly pak pořádány až do roku 1944 každoročně, po válce pak ještě v roce 1947 desátý a 1948 jedenáctý salon. Jejich tradice byla obnovena až po půl století v roce 1996.

Tři roky po svém nástupu k firmě stál Rudolf Gajdoš u zrodu dalšího z experimentů firmy Baťa: vzniku Školy umění, na jejímž fungování se také účinně podílel. Vyučoval zde figurální malbu a kompozici a vedl také večerní kurzy malby pro zájemce z řad veřejnosti.

Po válce využil možnosti odejít do kraje svých předků, který byl pro něj šest let nedostupný, a opustil Zlín, v němž se poměry radikálně měnily. Profesury na Škole umění se vzdal v roce 1947, ale už roku 1945 byl pověřen správou uměleckého fondu bývalého lichtenštejnského majetku v Lednici a Valticích. Usadil se nejprve ve Valticích a v roce 1951 přesídlil do Mikulova, kde bydlel až do své smrti v roce 1975. Zde uplatnil svůj organizační talent a stal se iniciátorem záchrany vyhořelého mikulovského zámku, který byl silně poškozen při přechodu válečné fronty a hrozila mu demolice. Neodolal pokušení a vyzdobil Sál předků freskou na ploše 260 m² – úctyhodný technický výkon hodný barokního umělce je však hybridem rokoka a socialistického realismu a vyvolává jisté rozpaky.

Význam Rudolfa Gajdoše pro výtvarné umění jižní a východní Moravy je především v poctivém přístupu k malířskému řemeslu. Vycházel z precizně zvládnuté kresby, na níž budoval pak konkrétní dílo. V malířské tvorbě zůstával konzervativní, vycházel z principů, které si osvojil ve Švabinského malířské škole, z principů, které ulpívaly ještě na konci 19. století. Nepochybně se však poučil i u impresionistů a především u fauvistů. Trochu se skryl do všeobecně oblíbené krajinářské tvorby, v zásadě však neměl problém s všudy-přítomnými požadavky neurčitě definovaného socialistického realismu.

Důležitější je jeho zlínské působení v obou zaměstnaneckých rolích – výtvarného poradce a pedagoga. Jako zakladatel zlínských salonů se dokázal povznést nad svůj umělecký názor a do sbírek doporučit či zakoupit díla skutečně hodnotná, která mnohdy nebyla většinou soudobé společnosti akceptována. Jako pedagog dokázal svým žákům zprostředkovat základní principy malířské tvorby a předat jim i kus své úcty k malířskému řemeslu a jeho základu – kresbě.

Akt, olej, plátno, 100×70 cm, vlevo dole ke středu: R. Gajdoš 1940 (foto Rudolf Červenka, KGVUZ)

Reprodukované kresby a malby Rudolfa Gajdoše jsou majetkem Krajské galerie výtvarného umění ve Zlíně.

Tomáš Mikulaščík

Rudolf Gajdoš and Zlín

Painter Rudolf Gajdoš was a truly exceptional graduate of the Academy of Fine Arts. He acquired the position of the artistic consultant for the Baťa company in 1936 and his first task was to organise the company's art collections and create a permanent exhibition for the Research Facilities building. Gajdoš however discovered that the collection was far too diverse and it was not always of high-quality nor was it adequate for the purpose. Instead of a permanent gallery space, he suggested that an exhibition of contemporary Czechoslovakian art should be prepared. By this, he established the tradition of the Zlín Salons, and several pieces of art (according to his suggestion) were purchased. This was the foundation of the Zlín gallery collections. Rudolf Gajdoš was also instrumental in the establishing of the Zlín School of Art in 1939, where he taught until 1947. After the War, he was entrusted with the role of an administrator of the art collections of the former Liechtenstein properties in Lednice and Valtice. He arranged for the protection of the chateau in Mikulov that had been destroyed by the troops who had passed through this region.